"Il-Kummiedja Divina"

'L-Ewwel Għanja'

XVI

Published in Il-Qawmien 7/5/67.
Broadcast by Radio Malta 9/6/77. at 1.30pm.
Prog: Mill-Benna tal-Poeżija.

Vide Original

22, Prince Albert Street,

Sliema.

3rd April, 1962.

Prof. J. Aquilina, B.A.LL.D.,Ph.D.,(Lond.)
C/O. Rediffusion,
Guardamanġa.

Dear Sir,

The enclosed is a Maltese version in prose of the first chant from "LA DIVINA COMMEDIA" which I am translating into Maltese. If you will find it broadcastable, I will submit to the Ġabra Letterarja a chant every month. Hoping to hear from you by an early post,

I remain,
Yours faithfully,

C. Attard

Charles Attard.

" IL - KUMMIEDJA DIVINA "

Ta'

DANTE ALIGHIERI

Maqluba ghal Malti fi prosa

minn

<u>Charles Attard</u>

L-EWWEL GHANJA.

Iż-żoghżija kienet ġa selmitli u tbeghdet minni. Kont wasalt biex naghlaq il-hamsa u tletin sena. F'dik l-età kont abbandunajt il-fidi u l-innocenza jttajret minn fuqi. Bla ma ntbaht, sibt ruhi mitluf f'masġar mudlam, il-masġar tad-dnub u tal-vizzji. Kont tlift it-triq it-tajba. Kemm hi haġa iebsa li wiehed jiddeskrivi dak il-masġar orribbli. Kull fejn iddawwar wiċċek ma tarx ghajr haxix selvaġġ, siġar u moghdijiet, isalbu wahda lill-ohra. Li niftakar biss f'dak li ġarrabt, biżżejjed biex inissel fija mill-ġdid biża u twerwir. Kien lok ta' swied il-qalb, kiefer biex nghid hekk, kiefer aktar mill-mewt. Imma, biex nasal nitkellem mit-tajjeb li ltqajt mieghu, irrid insemmi dak kollu li rajt.

Sewwa, sew, kif sibt ruhi f'dak il-masġar, ma nistax nghid; tant kont mitluf fin-nghas tad-dnub li anqas intbaht li kont tlift triqti, dik it-triq sabiha tal-Virtu'. Mitluf f'dak in-nghas, wasalt f'riġlejn il-gholja fejn kien jintemm dak il-wied li kien tant beżżghani; harist ilfuq u l-quċċata ta' dik l-gholja kienet ġa mdawla bir-raġġi tax-xemx, il-pjaneta li jaghti d-dawl lil kull mahluq.

Allura dak it-twerwir li hawn il-lejl kien qataghli nifsi u kexkex sahansitra lil qalbi, bired u l-istess bhal dak il-bniedem li b'nifsu maqtugh tela mill-bahar u ġera lejn ix-xtajta biex jara dik il-mewġa qerrieda li kienet se t-temmlu hajtu, hekk ukoll qalbi li kienet ghadha mitlufa, tiġri biex tahrab dak it-twerwir, daret l-ura biex tara sewwa dak il-masġar li minnu, ebda bniedem, la darba jkun dahal fih, ma jerġa' johroġ haj.

Wara li ghal ftit serraht ġismi minn dik l-ghejja, rġajt l-ura minn dik il-moghdija mwarrba u minsija; dit-triq, kienet tant minsija li ma kien fiha ebda turija kif ghandek terġa' ssib it-triq tal-virtu'; bqajt bejn haltejn u ghalkemm kont ġa qtajt

li nahrab u nitbieghed minn hemm, issuktajt fl-izball tieghi. Sewwa, sew, kif kont se nibda tiela dik l-gholja, fegget quddiemi ix-Xehha taht ix-xbiha ta' Pantera, fuq ruhha u hafifa u pila mtabba' bi dbabar suwed. Ghad-dehera tighi, il-bhima ma harbitx bil-maqlub, waqfet quddiemi u ghalqitli t-triq; thawwad mhux ftit tant li kemm il-darba kont se nerga' l-ura.

Kien ga sebah sewwa u x-xemx kien ga telgha fil-gholi qalb dawk il-kwiekeb ileqqu li kienu gew mahluqa mieghu meta l-Imhabba Divina holqot dawk il-hwejjeg sbih u ghalhekk it-tbexbix tal-jum u l-istagun hlejju tar-rebbiegha taffew xi ftit il-biza li nissel fija dak l-annimal feroci imma li kellu tant pilu sabih. Dan ma jfissirx li jiena ma tkexkixtx mill-gdid ghad-dehera tas-Suppervja li lmaht quddiemi fix-xbiha tal-ljun. Iz-zewg annimali deheru resqin lejja b'rashom merfuha lfuq, imgewha u feroci; l-istess arja li kien hemm madwari wkoll deheret imwerwra. ma' dawn, fegget ukoll iz-Zina, mohbija taht lupa niexfa. Fl-eghlubija li kellha fuqha kienet turi l-kilba li kellha. Din kienet ga xejnet il-hajja ta' hafna msejknin. Id-dehera mbazza taghha, hawditni b'mod li kont tlift kull tama li nasal nitla dik it-telgha. U l-istess bhax-Xhigh, li miklub dejjem biex jikseb xi haga u mbikki u mnikket kemm il-darba jitkef dak l-ajkun kiseb b'hiltu, hekk sibt ruhi jien quddiem dik il-lupa waqt li bil-qajla, l-qajla, kienet qieghda tressaqni l-gewwa f'dak il-wied mudlam.

Waqt li kont qieghed nerga' naqa' fil-vizzju, biswiti lmaht ragel li kien ilu jghix fis-sikta ghal zmien twil u ghalhekk, lehnu kien dghajjef hafna. Kif lmaht lil dar-ragel f'dal-lok hekk wahxi, mnazza minn kull-hajja, ghollejt lehni u ghajjat: "Int minn int, dell jew bniedem, ikollok hniena minni." Ghàl ghajta tieghi, wigibni: "Jien, m'inhix bniedem ghalkemm darba kont. Missieri u ommi kienu Lombardi u Mantovani. Twelidt fi zmien Giulio Cesare. Lil dan, ilhaqtu tard u ghalhekk, ma nistax nghid li ghext fi zmienu. Kont nghix f'Ruma taht it-twajjeb Augusto, fi zmien il-pagamesmu. Kont Poeta u kont mghannilil dak it-tfajjel gust, iben Anchise li kien harab minn Troia meta l-kburi Illione gie mahruq. Imma, int, ghaliex ergajt l-ura f'dal-lok ta' dieqa, ta' hemm u ta' ghafis il-qalb? Ghaliex, minflok, ma titlax din l-gholja, helwa u sabiha? Din l-gholja hija l-bidu ta' kull-hena."

"Allura int,huwa dak Virgilio li minnu hargu dawk il-poemi li huma tant nobbli u hfif fil-kelma?" Staqsejtu jien b'rasi baxxuta. "Il-gieh u d-dawl tal-poeti l-ohra wassluni ghall-istudju twil u ghall-imhabba bla qies li gaghluni nistudja l-volum tal-kitba tieghek. Int huwa l-Awtur u s-Surmast tieghi

Int huwa dak li minnu jiena sraqt l-istil gdid u hlejju tal-poesijà lirici tieghi li tawni gieh u ghamluni maghruf." Harist lejn il-bhima li minnha kont qed nitbazza u nitregga' l-ura u ghajjat: "Iddefendini, aqbez ghalija, ehlisni minnha o ragel kbir u gharef...id-dehera taghha qieghda tkexkixni u treghdni."

Meta rani hekk mwerwer u mbikki, wigibni: "Jekk trid tohrog qawwi u shih minn dal-lok selvagg, jehtieg li taqbad moghdija ohra; mhux dik li twasslek ghal gho;ja, imma dik li tghaddik mill-Infern, biex b'hekk, int, issir toboghod id-dnub, imbaghad mill-Purgatorju biex tissaffa. Dil-lupa l'int tant qieghed tibza minnha, ma thalli lil hadd jghaddi minn trieqta; min jipprova jghaddilha, tibqa', tibqa', sakemm toqtlu. Iz-Zina, fin-natura taghha, tant hi kiefra u hazina li m'ixxabba' qatt il-kilba taghha;,wara li din tkun kielet, thossha bil-guh wisq aktar minn qabel. Bosta huma l-bnedmin li jigu maqbuda minnha u waisq aktar ikunu dawn, sakemm jasal il-kelb u jeqridha bit-torturi. Dan, ma jippossedix la art u anqas deheb, imma gherf, imhabba u virtu'. It-twelid tieghu ikun fqajjar u mieghu igib il-helsien ta' l-Italja li ghaliha hallew hajjithom il-vergni Camilla, Eurialo, Niso u Turno. Huwa jibqa' jigri wara l-lupa minn belt ghall-ohra sakemm jaqbadha mill-gdid fl-Infern, mnejn l-ghira tas-serp , li waqqghet fiz-zinalil Adama u lil Eva, gaghlitha tohrog. Ghalhekk ghal gid tieghek, nghidlek li ghandek timxi warajja; jien inkun il-gwida tieghek u minn hawn niehdok f'post etern, mnejn tiema ghajjat ta' disperazjoni ta' erwieh imnikkta i fi tbatija taghhom tismaghhom jilmentaw u jisthu t-telfien ta' dejjem; tara wkoll lil dawk li ghalkemm qieghdin fin-nar, jinsabu hinja ghaliex ghandhom it-tama li ghad jittajru u jiehdu posthom fost il-beati; imbaghad, jekk tkun trid tara lil dawn ukoll, ruh denja aktar minni, twasslek sa hdejhom. Meta nigi biex ninfired minnek, jien inhallik f'idejha. Allà li jsaltan hemm fuq, m'iridx li jiena nidhol fis-saltna tieghu, ghaliex jien hadtha kontra l-ligi tieghu. Huwa jsaltan kullimkien. Hemm fuq ghandu it-tron sublimi tieghu. Hinja huma dawk li jigu maghzula biex jittajru ghal Hdejh."

U jien wigibtu: "Poeta, f'gieh dak Alla l'int ma taghrafx, biex nehles mill-hemm li ninsab fih, lest biex nigi mieghek fejn tghidli. Hemmhekk, inkun nista' nara l-bieb tal-genna u lil dawk l'int ghedt li jinsabu imnikktin."

Ma' dawn il-kelmiet, Huwa beda miexi u jien bdejt nimxi warajh.

"Il-Kummiedja Divina"

L-Ewwel Għanja.

Lejla waħda, Dante, tilef triqtu u sab ruħu f'masġar mudlam. Ħass-sebħ isfarva ~~jitkaxkar~~ isib triqtu mill-ġdid billi telgħa għolja mwegħra; imma hemm ġie mwaqqaf minn tlett annimali selvaġġi. Jidher Virgilio u bi kliemu jqawwilu qalbu. Iwegħdu li jeħodu minn hemm billi jgħadduh mill-Infern u mill-Purgatorju u minn hemm, Beatrice tgħaddih mill-Ġenna. Dante mexa warajh Virgilio miegħu mill-mogħdija ~~l-ġdida~~, oħra!

Fiż-żgħożija kont ġa semmilthi u lbegħdet minni. Kont wasalt kien nagħlaq il-ħamsa u tletin sena. F'daż-żmien kont abbandunajt il-fidi u l-innoċenza t'tajjeb minn jiegi. Bla ma ntbaht Sibt ruħi mitluf f'masġar (1) mudlam; il-masġar tad-dnub u tal-ħażen. Kont tlift it-triq it-tajba. Oh, kemm hi ħaġa iebsa li wieħed jiddeskrivi dak il-masġar orribbli. Kull fejn iddawwar tarak, ma tarax għajr ħxiex selvaġġ, siġar u mogħdijiet, isalbu waħda lill-oħra. Li niftakar biss f'dak li ġarrabt, biżżejjed kien inġedded fija mill-ġdid ~~twerwir u biża~~ biża u twerwir. Kien kważi li sweid il-qalb, kif [illegible], kif aktar mill-mewt. Imma, kien nasal nitkellem mit-tajjeb li ltqajt miegħu ġewwa inseminni dak kollu li rajt.

Sewwa, sew, kif sibt ruħi f'dak il-~~[illegible]~~ Masġar, ma nistax ngħid. Naf kont mitluf fin-nofs tad-dnub, li ~~[illegible]~~ ~~kont abbandunajt~~ annqas intbaht li kont tlift it-triq dik it-triq Sabiħa tal-Virtù. ~~[illegible]~~ ~~Meta~~ Iżda kif kont wasalt f'riġlejn il-għolja

jeju hun jintemm dak il-wied, li tant kien ~~kien~~ beżżagħni; hawn il-fuq u l-quċċata tal dik l-għolja hemm ġa mdawla bir-raġġi tax-xemx, il-pjanura li jagħti d-dawl lil ~~kulħadd~~ kull-maħluq.

Allura dak it-tiġrija li hawn il-lejl kien qalagħli nifsi u ~~wiċċi~~ kexkex lil-qalbi bieħed u bħal dak il-bnedmin li b'nifsu maqtugħ tilà mill-baħar u għad ikun ix-xelqa bieżżel jara dik il-mewġa li hemm xi ~~tifel~~ ġerrieda u l-kemlija kajlu, ~~ġo~~ jiha, kellek wkoll qalbi, li kienet għadha mitlufa, lejn, bħal tilmah dak it-tiġrija, dawl l-ura bieżel taqa xemxa dak il-mawġa li miegħu, ebda bniedem la darba jkun dakħal fih, ma jerġa' jħoss tiegħu.

Wara li għal ftit żmien ġismi mimli dik l-għajja, erġajt l-ura mnin dik il-mgħoddija mwarrba u minsija ~~abbandunata~~ dawl, li ma kien jidher ebda twijja kif għamlet tiegħa' ssib il-triq tal-wieħed; erġajt lejn taħtija, ~~imbiegħdt~~ u għalkemm bdejt ġa qrajt il-maħrub u nitbiegħed minn hemm, issibtajt fl-inżull tiegħi — xemxa sew, kif bdejt xejn mebda tila ~~l-mattà (?)~~ dik l-għolja, jiġġi quddiemi x-xelba, tatt ix-xebliha li pantira, fuq nħlla u kefija u pila mitabba' bi dbabar ~~...~~ suwed. Għax dehra tiegħi, il-bhima ma ~~...~~ karbiltu mnina wagħet bisweli u għalqitli triqti; ~~b'mod~~ li hemm id-darba bdejt xi nerġa' l-ura.

Kien ġa sebaħ xemxa u x-xemx kien ġa telgħet fil-sħabi, qalb dawk il-

kwiekeb ileqqu, li ġew mattulha nieżlin
mill-Imħabba Divina biex dawk il-
twajjeġ sbieħ u għaqlin, il-Bexxiex tal-
jum u l-istaġun tiegħu li jsebbħuha t-Toffor-
xi ftit il-biża li nsib jiġa dak l-animal
feroċi u li kellu tant fih sabiħ. Dan
ma jfissirx li jien ma tkexkixtx mill-
ġdid għad-dehra tas-Supperuja li
dnatat quddiemi fis-sebħa ta' Ġinn. Iż-żewġ
animali, dehrin resqin lejja,
b'saħħom niftagħa ċaqq, imġiennha u feroċi,
t-tnejn l-istess, għajja wħud dehrin innervożi.
Ta' dawn, jeġġeġ wħud iż-żgħar,
nofthom tatt lupa ħiemsa u l-aqwa ta' għajnejja tagħha
kienet turi l-kilba li kellha. Din kienet
għa nqajjet il-biża' ta' kapsa mqajmin.
Id-dehra mbażża tagħha kawżatli bħima
li kont tlift kull tama li nasal nitla'
dik il-għolja. — U l-istess bħas-sebħ
li mqabbad bejn jiħsel xi ħaġa, u
mbekki u mnikket dawn il-ħaġa
jitlef dak li jkun kisbu b'tiltu,
wkoll sibt jien, quddiem dik il-lupa...
waqt li kil-qajla, l-qajla kienet ġiegħlet tressaqni
l-ġewwa fejn dak il-wied mudlam.
Waqt li kont ġiegħed nerġa' naqa'
fil-wiżgħu, quddiemi bnatat raġel li
kien ilu jgħix fis-sikta għal żmien twil
u għalhekk dehru kien dgħajjef ħafna.
Kif rajt lil dan ir-raġel f'dak il-lok kollu
waħdi, mnażża minni kull ħajja
għajjejtlu dehru u għajjat: Int minn
int, dell jew bniedem, ikollok ħniena
minni!

għall-għajta tiegħi, dan wiġibni: Tieu, M'inhix
bniedem għaliex darba kont. Missieri
u ommi kienu Lombardi u Mantwani.
Twelidt fi żmien Ġulju Ċesare, lil
dan ilħaqtu tard u għalhekk ma
nistax ngħid li għext fi żmienu.
Kont ngħix f'Ruma taħt it-twajjeb
Augusto, fi żmien il-paganeżmu.
Kont poeta u kont ngħanni lil
dak it-tfajjel ġust, iben Anchise,
li ġie tarab minn Troja meta
l-kburi Illjon ġie maħruq. Imma
int, għaliex irġajt lura f'dal-lok
tad-dieqa, tal-hemm u tal-għafis il-
qalb? Għaliex, minflok, ma titlax
din l-għolja ħelwa u sabiħa? Dik
l-għolja hija l-bidu ta' kull hena.
Allura int huwa dak Virġilio li minnu
ħarġu dawk il-poemi li huma hekk
nobbli u tant ħfief fil-kelma,
Staqsejtu jien b'rasi baxxuta.
Int il-Gwida u d-dawl tal-poeti l-oħra
wasslumi għall-istudju twil u għall-
imħabba bla qies li ġagħluni nistudja
l-volumi tal-ktieb tiegħek. Int
huwa l-Awtur u s-Surmast tiegħi. Int
huwa dak li minnu jiena sraqt
l-istil għażiż u ħelu tal-poeżiji
liriċi tiegħi, li tawni ġieħ u għamluni mashur; Ħarist
lejn il-bhima, li minnha dort
qed nitbeżża u nitreġġa' lura u [illegible]:
Iddefendini, agħmel għalija, eħlisni
minnha, oraġel kbir u għaref...
Id-demm tagħha qiegħda tħeżżini u

tagħidlu:

~~"Lur jikteb li tagħad mogħdija ċkejkna mehun, dik li laqatt għall-għolja. Jikteb li lgħaddit minn [illegible], hien ħsieb titbogħod id-dnub, minn fuq għaloja hien tissaffa." Wiġibni mela nara [illegible] "Jekk hun ktieb [illegible] gawwi u shih minna dal-lok żelvaġġ~~

Mela rani, kellu meraweż u imbikki, wiġibni: "Jekk hun ktieb minnu ~~[illegible] u shih,~~ dal-lok żelvaġġ, gawwi u shih, jikteb li laqbad mogħdija ċkejkna, [illegible] li twassluk għall-għolja, minna dik li lgħaddik minn Lupu, hien [illegible] titbogħod id-dnub, minn fuq għaloja hien tissaffa. Dil Lupu ~~[illegible]~~ [illegible] qed tibża minnha, ma tħalli lil ħadd jgħaddi minn triqtu, imma jippruvaha jgħaddilha, tibqa', tibqa' sakemm toqtlu. Iż-Żbira, fin natura tagħha, kull ħi kiefra u ħażina li ma' [illegible] qatt il-[illegible]. Wara li dan [illegible] kiel, tkun [illegible] wisq aktar minnu qabel. Bosta huma l-bhejjem li jiżżewġu magħha, u wisq aktar ikunu dawn sakemm jasal il-Kelb u jiqridha bit ~~[illegible]~~ tortura... Dan ma jippruvahx ~~[illegible]~~ [illegible]

~~[illegible]~~ [illegible], imma ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] u ~~[illegible]~~ [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], u [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] li għaliha mi[illegible] il-[illegible] [illegible], Eurialo, Niso u Turno. (1) Hawn jitqa' jiġri warajha l-Lupa minn Belt għall-oħra, sakemm

jagħtadha mill-għid fl-infern, minnejn l-għira tax-xewk li waqgħet fuq żewġ lil Adam u lil Eva, għalitha lilhom.

Għalhekk, għal għid tiegħek, ~~[illegible]~~ u ngħidlek li għandek timxi warajja; jien inkun il-gwida tiegħek, u minn hawn niehdok f'post etern - minnejn tisma għajjat tad-disperazzjoni ta' Erwieħ imniżżla; W fi tbatija tagħhom, tismagħhom jilmentaw u jsejħu t-telfien ta' dejjem, ~~[illegible]~~ tara wkoll lil dawk li għalkemm fin-nar, jinsabu hienja għaliex għandhom it-tama li għad jitlajru u jiehdu posthom fost il-beati; imbagħad, jekk tkun trid tara lil dawn ukoll, ruħ, denja aħla minni, twasslek sa ħdejhom. Mela jien nħallik f'idejha. Alla li jsaltan hemm fuq, m'iridx li jien nidħol fis-Saltna tiegħu, għaliex jien kont ribell lil-liġi tiegħu. Hawn jsaltan dejjem... Hemm hekk għandu l-belt u t-tron tiegħu... Hienja dawk li jiġu magħżula minnu biex jitlajru għal ħdejh!

U jien weġibtu: Poeta, f'isem dak Alla li int ma tagħrafx ~~tafx~~, biex neħles mill-ħsara u minn agħar, nitolbok tiehodni fejn għidtli, ~~biex~~ hemmhekk nara il-bieb ta' San Pietru u lil dawk li int għidtli jinsabu imniżżlin.

Ola dawn il-[illegible]

Hawn beda miexi u jien ħdejh miexi warajh.

— O —